

**Jak tworzyć,
czyli krótki poradnik o pisaniu**

Mateusz Wójtowicz

Autor: Mateusz Wójtowicz

Tytuł: Jak tworzyć, czyli krótki poradnik o pisaniu.

Korekta: Paweł Brzeżek

Niniejszy poradnik zdobył wyróżnienie w konkursie: Akana Allarte: jak pisać? organizowanego przez Portal Arkana Allarte.
www.arkanaallarte.pl

Od Autora

Ten krótki i humorystyczny poradnik pomoże Wam postawić swoje pierwsze kroki w barwnym świecie pisarstwa. Prawda jest jedna: stuprocentowa recepta na dobry tekst to własny potencjał. Lektura „Krótkiego poradnika o pisaniu” otworzy przed Wami jedynie przestrzeń jego odkrywania. We wszystkich z nas drzemie cząstka artyzmu – wystarczy ją rozbudzić i pokochać...

Mateusz Wójtowicz

Wstęp

Mistrzów pisarskich znamy wielu. Każdy z nich wykształcił swój niepowtarzalny i znamienity warsztat literacki. Homer, Goethe, Eco, Christie – pomimo odmiennych kultur, stylów i bezmiaru czasoprzestrzeni, łączy ich jedno – owo mistrzostwo. Lubisz książki? Marzyłeś/aś kiedyś o własnym miejscu w spisie literatury światowej? Czujesz że wolisz dawać, niż brać? Jak mawiają optymiści „chcieć, to móc”, zatem do dzieła!

1. Początki

Od czego zacząć... ?

„Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami”. To pierwsze słowa *Genesis*, która rozpoczyna bardzo wyjątkową książkę. W przeciwieństwie do Pana Boga, my mamy zadanie o wiele łatwiejsze. Podobnie jak w pierwszym przypadku na sam początek wystarczy myśl. Prosty pomysł, który narodzi się gdzieś w odmętach naszej jaźni. Pamięć ludzka jest zawodna, to więc, co wykoncypujemy czym prędzej powinniśmy przelać na papier. Zarzewie Twojego przyszłego tekstu może mieć maść wszelaką, całym pięknem i istotą tworzenia są bowiem lekkość i nieskrępowanie. Dają nam one w chwili pisania moc równą samemu Stwórcy! To my decydujemy kiedy „dzieło” się skończy i czy będzie to na zawsze. A może w przypływie entuzjazmu zdobędziemy się na kontynuację? My mamy władzę nad bohaterem, lepiąc niczym w plastelinie jego historię. Dzięki nam trwa on gdzieś tam, na kartach naszego utworu, nieświadomy i niewdzięczny swojej egzystencji! Nie przejmujemy się – wdzięczny bowiem ma być czytelnik – dla niego i dla siebie tworzymy przecież tę książkę!

Gdzie szukać inspiracji?

Mamy myśl-temat, którym może być wszystko. Na tym etapie wstępnie decydujemy o czym będzie książka. O ile starczy nam sił, nie ma problematyki lepszej, bądź gorszej. Równie dobrze możemy pisać o locie w kosmos, wojnach napoleońskich, czy dinozaurach. Liczą się zainteresowania i wiedza teoretyczna. Jeśli to nasza pierwsza przygoda z piórem, warto pisać o tym, co nas pasjonuje – ułatwi nam to niezmiernie pracę, a także sprawi, że będzie ona o niebo przyjemniejsza. Wybór należy do Ciebie.

Inspiracji można szukać niemal wszędzie, ale przede wszystkim tam, gdzie sami chętnie zaglądamy! (to samo tyczy się oczywiście oprawy scenicznej, czyli miejsc, w których osadzona będzie nasza akcja – jeśli nie chcemy dwoić się i troić, nad nieskończonym dopracowywaniem świata przedstawionego, skorzystajmy z opcji gotowej – opiszmy miejsca

---

Jak tworzyć?

nam znane i tam też ulokujmy fabułę). Najważniejsze, by się interesować. Kiedy pocujemy „motylki” w brzuchu i lekki dreszcz na karku, z pewnością będziemy wiedzieć, że to właśnie to! Warto szukać długo i wytrwale – wszystko to będzie nam w przyszłości stokrotnie wynagrodzone!

Inspiracja. Dla Platona było nią niebo, dla Arystotelesa - Platon, dla Sapkowskiego natomiast dziesiątki książek studiowane podczas tworzenia „Trylogii Husyckiej”. Również my mamy swoje inspiracje - często czekające na odkrycie, rzadziej od lat proszące nas o wykorzystanie. Może być nimi bibliografia ulubionego pisarza, czy tekst piosenki z dzieciństwa – nieważne – równanie końcowe zawsze będzie takie samo: *pomysł + inspiracja = wena!*

Czym jest wena?

Wena jest tym, co już wkrótce zamieni Twoje życie w koszmar. Przyjdzie niewiadomo kiedy i niewiadomo skąd, odbierając nam czas i zdrowy rozsądek. Sprawí, że zadurzymy się w niej, a kiedy będzie znaczyła już wszystko, zniknie pogrążając nas w żalu i samotności. Jest jednocześnie tym, co najpiękniejszego w pisaniu może nam się przydarzyć. Nie martwcie się faktem, że nas opuściła. Wróci. Zawsze wraca. Czasami po prostu należy jej w tym dopomóc. „Vena” z łacińskiego oznacza skłonność i uzdolnienie. Niekiedy używano jej także jako określenie szczęścia. I istotnie – jest ona naszym szczęściem, adrenaliną pozwalającą pisać więcej i lepiej, studnią pomysłów i workiem genialnych przemyśleń.

Jeśli choć raz doświadczy się uczucia weny, nie sposób całkowicie opisać tej empirii! Ubierając ją w słowa, zawsze czujemy niedosyt i niedopowiedzenie. Najprościej określić idzie wenę jako natchnienie. Jedni nazywają ją „lekkością pióra”, inni „łatwością tworzenia”. Należy także wspomnieć o „twórczym zapale”, choć ten lubi bywać słomiany. Wszystkie te słowa, to za mało. Wenę trzeba (i należy) przeżyć, jej brak bowiem zupełnie pisarzowi nie przystoi!

Temat, wena, inspiracja i co dalej?

Kiedy wymyślimy już temat naszego przyszłego bestsellera i odnajdziemy swoją prywatną inspirację, powinniśmy określić gatunek literacki, w obrębie którego będziemy się poruszać. Panie wolą romanse, panowie sensację. Młodszy preferują przygodowe, starsi zaś nowele. Defetysta sięgnie po dramat, optymista rozplynie się w komedii. Parafrazując znane hasło ekologiczne – czytasz to, czym jesteś, a niekiedy nawet jesteś tym, co czytasz. Ale... nie zawsze musi to być zasadą. Preferencje i przynależności niekoniecznie są jedynym wyznacznikiem naszych upodobań literackich. Im osobowość mamy wrażliwszą, tym bardziej otwarci stajemy się na wszelkie przejawy sztuki, w tym pisarstwa. W każdej formie można odkryć coś wyjątkowego. Jednocześnie – co najpiękniejsze – miłość do poezji wcale

nie musi wykluczać prozy, a lubowanie się w dramacie nie przekreśla satysfakcji z przeczytania komedii.

Doświadczenia czytelnika przekładają się także na grunt pisarski. Literaci niekiedy tworzą poszczególne swe dzieła w różnych od siebie gatunkach, bądź mieszają style w pojedynczych utworach. Wymaga to jednakże umiejętności wynikających z doświadczenia, którego Ty (skoro czytasz ten tekst) zapewne nie masz. Zajmiemy się zatem konkretnym stylem i by oszczędzić Ci kłopotliwego wyboru z długiego wachlarza gatunków pisarskich zdecyduję się za Ciebie na... kryminał. Nie jest to gatunek łatwy, lekki i przyjemny, z pewnością jednak godny uwagi i wciągający. Pocieszę Cię drogi czytelniku tym, że porady i wskazówki tutaj zawarte śmiało zastosować będziesz mógł w całym morzu szerokorozumianej prozy!

O kryminale słów kilka:

Słaby kryminał z pewnością ma w sobie coś z literatury wagonowej. Jeśli nie wiesz, co to takiego, służę pomocą: Kupujesz książkę na dworcu kolejowym, czytasz w przedziale, a po kilku dniach zapominasz, że coś takiego w ogóle zrobiłeś. Jeśli jednak trafisz na kryminał dobry, zapewniam Cię, że jeszcze przez kilka nocy nie będziesz mógł zasnąć na jego wspomnienie. Fabuła kryminału oscyluje wokół zbrodni. Z reguły zawiera okoliczności dojścia do przestępstwa, śledztwo-dochodzenie, aż wreszcie zdemaskowanie sprawcy czynu. Wyodrębniły się cztery podstawowe podgatunki powieści kryminalnej: sensacyjno-awanturnicza, detektywistyczna, Czarny Kryminał (lub Czarny Kryminał Amerykański), oraz pododmiana milicyjna/policyjna (tożsama głównie z państwami socjalistycznymi, ale nie tylko). Zdecyduj się.

2. Struktura dzieła literackiego

Występują trzy podstawowe elementy treści utworu literackiego:

- 1) **Świat przedstawiony** – Świat przedstawiony, to panująca w naszym dziele książkowa rzeczywistość. Jest on otaczającym nas ogółem. Składają się na niego czas, akcja, umiejscowienie, postacie, jeśli trzeba, także zwyczaje owych postaci i inne szczegóły tego typu. Może być niezmienny ze światem rzeczywistym (np. w powieściach z epoki realizmu), nie wyklucza się jednakże tworzenia zupełnie indywidualnej formy, co praktykuje choćby gatunek Fantazy (nierzeczywiste krainy, kontynenty, bogowie, a także rasy itp.). Świat przedstawiony dzieli się na kilka podstawowych zagadnień:

- *Temat utworu* – Przybliżyliśmy go już we wcześniejszej części. Z tych informacji przypomnieć należy, iż jest to trzonowy element świata przez nas przedstawionego. Każdy temat może być dobry, jeśli tylko mamy ku niemu potencjał. To temat nadaje spistości dziełu i pozwala łączyć w całość poszczególne części utworu.

Jak tworzyć?

- *Postać literacka* – Inaczej bohater literacki. Fikcyjna (na ogół) postać, którą przyjdzie nam wykreować. Jej właśnie losy opisywać będziemy w naszej książce. Poza głównym bohaterem to także pozostałe postacie pierwszo, drugo i trzecioplanowe. Postać literacka najczęściej jest człowiekiem, nie jest to jednak regułą. Zdarza się, że rolę bohatera literackiego pełni na przykład zwierzę, czy nawet przedmiot. Często spotykamy się z taką sytuacją w przypadku bohaterów baśni Jana Christiana Andersena (Brzydkie kaczątko, Dzielny cynowy żołnierz itd.). Dodatkowo w świecie książek Fantazy (ale nie tylko!) występują przeróżne istoty, które nie należą do żadnej z powyższych kategorii (np. Hobbity we „Władcy pierścieni” J. R. R. Tolkiena – stworzenia humanoidalne, a jednak nie ludzie). Ważną cechą postaci literackiej jest to, że nie podaje się jej na talerzu, czyli w całości. Czytając książkę mamy cudowną możliwość stopniowego jej poznawania. Nasza postać może być także podmiotem literackim (patrz, punkt nr 2), co wiąże się z narracją jak również silniejszą „wiązią” między bohaterem, a czytającym.

- *Fabula* – Temu zagadnieniu poświęcony jest cały kolejny rozdział.

- *Akcja* – Akcja jest typem fabuły, najczęstszym rodzajem jej prowadzenia. Rozwija się szybko i dynamicznie, napędzana interakcjami bohaterów utworu. Ma charakter przyczynowo skutkowy, powstaje zaś przez nagromadzenie zdarzeń.

- *Schemat fabularny* – Zagadnienie schematu fabularnego szczegółowo poruszone jest w rozdziale dalszym.

- *Wątek* – To cały szereg motywów dotyczących danej postaci. Rozwija się w trakcie utworu. Odpowiednio pielęgnowane i różnorodne wątki niezwykle ulepszają nasz tekst.

- *Motyw* – Motyw jest najmniejszym elementem kompozycyjnym w świecie przedstawionym. Może być opisem wyglądu, cechą bohatera, sytuacją, a nawet zwyczajnym przedmiotem.

- *Materiał tematyczny* – Grupa elementów (np. zjawisk społecznych), które są dla pisarza materiałem do budowania całości świata przedstawionego (jak rodzina mieszczańska w „Moralności pani Dulskiej” autorstwa Gabrieli Zapolskiej).

2) Podmiot literacki – To swoisty rzecznik autora dzieła, postać nadrzędna wobec utworu. Pełni także funkcję interpretacyjną i oceniającą. Za jego przyczyną świat przedstawiony istnieje, a także rozwija się. Jest postacią fikcyjną i jako taka zostaje skonkretyzowany. Może także występować bezosobowo, po prostu jako szczególny sposób mówienia. Zdarza się niekiedy, że podmiotem literackim jest jednocześnie autor, jednak nie należy utożsamiać go z narracją automatycznie.

3) Zawartość ideowa – To poglądy, wartości, sądy i oceny pisarza odnośnie rzeczywistości, wypowiedziane na kartach utworu. Mogą być prezentowane

bezpośrednio przez autora, lub egzystować w świecie przedstawionym, jako jego elementy. W drugim przypadku zawartość ideowa najczęściej objawia się w postaci narratora, lub głównego bohatera (choć niekoniecznie! Łatwo pomylić się i pochopnie osądzić twórcę w takiej książce, jak np. „Przedwiośnie” Stefana Żeromskiego. Młodzieńczy bunt Cezarego i jego zafascynowanie rewolucją, nie są wcale sympatiami komunistycznymi autora – przeciwnie – krytykują rewolucje, ostrzegając ówczesną Polskę i Polaków przed niebezpieczeństwem ze wschodu). Zawartości ideowej zawsze towarzyszą dwa zjawiska. Są nimi *problem* (zmierzające ku obiektywizmowi przedstawienie danego zagadnienia), oraz *tendencja* (dążenie do stworzenia poczucia, że tylko jedno spojrzenie na problem jest właściwe i słuszne). Doskonałym przykładem występowania zawartości ideowej w książce są utwory Charlesa Bukowski’ego, w których autor oddaje obraz i światopogląd własnej osoby poprzez wulgarne, bezwstydne i często nadużywające alkoholu postacie literackie.

Kompozycja dzieła i dominanta

Kompozycja to konstrukcja świata przedstawionego. Jest również stosunkiem poszczególnych elementów utworu do ogólnego schematu. To siatka powiązań między pomniejszych częściami dzieła, a także to, co je hierarchizuje. Jej nieodłącznym elementem jest tzw. dominanta.

Dominanta kompozycyjna to część świata przedstawionego, mającą formę nadrzędną. Determinuje ona charakter całości kompozycji książki. Jednym słowem - zagadnienie, o które opiera się dzieło. Przykładowo w „Bożych Bojownikach” Andrzeja Sapkowskiego jest dominantą rewolucja Husycka.

3. Fabuła

Co to fabuła?

Fabuła to nic innego jak układ wydarzeń, które zaistnieją w naszej książce. Musi być on związany z losami głównej postaci, oraz posiadać konkretną konsystencję. Poszczególne wątki (części) fabuły powinny pozostać w związkach z pozostałymi. Taki stan rzeczy pomaga nam osiągnąć określenie czasu i relacji zdarzeń. Podczas tworzenia fabuły musimy pamiętać o relacjach przyczynowo-skutkowych, oraz skutkach koniecznych i przypadkowych. Przykładowo: nasz bohater zostaje skazany przez sąd. Zwyczajnym następstwem tego jest odbycie kary w więzieniu. Mimo to nie trafia do niego, bo... Widzisz...? To proste! Pamiętajmy, że skutek wypadkowy nie wynika z prawidłowości zdarzeń – to pomoże nam zainteresować czytelnika, nie zapominamy jednak o prawach celowych: coś istnieje (lub też dzieje się) ze względu na coś innego. Musimy znaleźć nasz własny, oryginalny złoty środek.

Jak tworzyć?

Rachunek prawdopodobieństwa

Łącząc to wszystko, winniśmy ustalić jedno - Rachunek prawdopodobieństwa. Decydujemy tu, czy nasza książka będzie realistyczna i jeśli tak, to w jakim stopniu. Bądź odwrotnie - precyzujemy jak bardzo niewiarygodne rzeczy i zdarzenia mogą zaistnieć w naszym „scenariuszu”. Jeśli szukać przykładów w tym, co już napisane, warto zwrócić uwagę na beletrystykę – nią się przecież interesujemy najbardziej. Zbigniew Nienacki, w swojej wybitnej serii kryminalno-przygodowej „Pan Samochodzik” ściśle zamyka ramy rachunku prawdopodobieństwa wystąpienia sytuacji niestandardowych (katastrofa, klęska żywiołowa, zjawisko paranormalne, magia, szczęśliwe/nieszczęśliwe zrządzenie losu itp.) na bardzo niskim poziomie (poza tomem „Pan Samochodzik i Człowiek z UFO), co stanowi oczywiście nie lada wyzwanie dla autora. Po najprostszej wydawałoby się linii oporu porusza się natomiast Joanne Rowling w swojej serii o „Harrym Potterze”. Magiczny i ezoteryczny świat wykreowany przez tę pisarkę pozwala jej na niemal każdy ruch w tworzeniu fabuły oraz na bardzo szeroką listę rozwiązań pojedynczej sytuacji. Wszystko przecież można wytłumaczyć magią.

Jeśli jest się marzycielem, o wiele łatwiej nam pisać, zarówno książki całkowicie niewiarygodne, jak i te, w których fabuła jest nad wyraz rzeczywista. Paradoksalnie więc pisarz, który ma szeroką i elastyczną wyobraźnię, jest w stanie poradzić sobie lepiej ze scenariuszem o typowym dla życia codziennego rachunku prawdopodobieństwa, niż twardo stąpający po ziemi realista. My zdecydujemy się na standardowy, niski rachunek – co wyszkoli w nas realizm pisarski, a także nauczy myśleć jak bohaterowie, których wykreujemy. To bardzo ważne.

Typy fabuły

Wyróżniamy trzy podstawowe typy fabuły, które wyodrębniamy ze względu na konstrukcję i zagęszczenie wątków pobocznych:

- 1) Fabuła jednowątkowa – Cechuje ją brak epizodów, a także większa niż w innych przypadkach spójność. Ten model fabuły wykorzystać możemy, kiedy chcemy skupić się na jednym, głównym wydarzeniu i nie odwracać od niego uwagi czytającego, trudno jednak na jej podstawie stworzyć długie dzieło.
- 2) Fabuła wielowątkowa – Nieco trudniejsza do stworzenia, przysparza o niebo więcej pracy, radości i satysfakcji. Poza wątkiem głównym przewiduje ona także wątki poboczne (przykładowo romans, rywalizacja, podejrzenia itd.), co ratuje często wybrednego czytelnika przed pochopną oceną pozornie nudnej książki i pozwala na tym namiętniejsze rozczytanie się w kartach utworu.

- 3) Fabuła epizodyczna – Ta jest niezaprzeczalnie najprostsza do tworzenia. Nie posiada w zasadzie historii tzw. wyższego rzędu, czyli zdarzenia zawarte w książce są w dużym stopniu usamodzielnione i luźne w stosunku co do siebie. Nie występuje w niej także żadna hierarchizacja wątków.

Co to jest schemat fabularny

To zarys organizacyjny całości. Zawiera te elementy fabuły, które muszą wystąpić w każdym streszczeniu dzieła. Fabuła ze swej natury jest niepowtarzalnym indywidualum. Jeśli opowiemy tę samą historię, ubierając ją w inne słowa, będziemy mieć już do czynienia z inną fabułą niż ta poprzednia, mimo tego, że jej schemat fabularny pozostanie niezmienny. Nieważne więc, w jaki sposób wyrazimy swoją fabułę – schemat fabularny będzie nadal niezależnym fundamentem książki. Jeszcze raz - pamiętajmy o tym, że każda fabuła jest zjawiskiem bez precedensu, naszym własnym, autorskim projektem.

Jak skonstruować fabułę?

Jak? Bardzo łatwo! W przypadku modelu wielowątkowego fabuły, najprościej możemy zrobić to w następujący sposób: Bierzymy kartkę formatu A4 i obracamy ją bokiem (tak, by szerokość była większa, niż wysokość). Przez środek, za pomocą linijki od lewa do prawa przeciągamy prostą linię – będzie to nasza oś wydarzeń. By tradycji stało się zadość, z prawej strony (czyli na końcu naszej osi) rysujemy strzałkę. Przypomni nam to lata szkolne, a przy okazji pozwoli wskazać miejsce, gdzie następuje koniec naszej powieści.

Mając już oś, zaznaczamy na niej najważniejsze wydarzenia, które przewidujemy w całym tekście. Zapisujemy ich miejsce, czas i specyfikę. Możemy także dopisać rzeczy które sami uznamy za wygodne i ułatwiające późniejsze pisanie (jak np. następstwa danego zdarzenia, poziom wpływu na całą fabułę, skutki pośrednie, oraz bezpośrednie itp.). Zdarzenia powinno zaznaczać się na osi hierarchicznie. To w jakiej kolejności będą występować po sobie jest bowiem bardzo ważne. Umawiamy się, że porządek zdarzeń zaczyna się od strony lewej i zmierza do końca, czyli strzałki zamykającej oś z prawej strony.

W krótkich słowach: ustalamy temat książki (np. o podróżowaniu dookoła świata), w oparciu o to tworzymy schemat fabularny i wyznaczamy dominantę (młody mężczyzna wyjeżdża pociągiem z rodzinnego miasta, postanawiając, że w rok okrąży cały świat. Udaje mu się to).

Jak tworzyć?

Na podstawie schematu fabularnego rozpisujemy szkielet fabuły, czyli naszą „oś” z ważnymi dla fabuły wydarzeniami. W ten sposób otrzymujemy całość takiego schematu. Korzystając z osi zaczynamy pisać, a tu zdajemy się już na wyobraźnię i improwizację, tak bowiem powstała każda książka fabularna, a w przypadku Freuda nawet i naukowa!

4. Postać literacka

Jak stworzyć idealnego bohatera?

Cóż... Sam termin „bohater idealny” jest dość relatywny, ponieważ czytelnicy różnią się od siebie wymaganiami i oczekiwaniami. Dla dziesięciolatki idealną postacią będzie Ania z Zielonego wzgórza, dla dziesięciolatka szatan z siódmej klasy. Następnie wspólnie przejdą przez etap Harry Potter’a, a za kilka lat owa dziewczyna będzie po uszy zakochana w Cezarym Baryce, chłopcu zaś zaimponuje ksiądz Robak.

Przepisem na uniwersalne powodzenie wśród czytelników jest atypowość bohatera literackiego. Człowiek szuka z reguły czegoś nieprzeciętnego, czegoś co przyciąga uwagę, a niekiedy nawet szokuje. W życiu codziennym dowodem na to jest popularność takich ludzi, jak biznesmen Jerzy Urbach, czy muzyk Michał Wiśniewski. Na tej samej zasadzie winniśmy zbudować swoją postać. Zaznaczam jednak, że przy jej kreowaniu nie musimy się kierować „innością”, polecałbym raczej „oryginalność”! W dosłownym ujęciu, nasz bohater wcale nie musi mieć nienaturalnych, czerwonych włosów, albo nieprzyzwoicie dużego kąta bankowego, by wzbudzić zainteresowanie. U Ani Shirley cechą charakterystyczną jest płomienista czupryna, Zagłoba natomiast - "gruby szlachcic, który miał bielmo na jednym oku, a na czole dziurę wielkości talara, przez którą świeciła naga kość", mimo to urzekał nie wyglądem, a faktem posiadania wszystkich możliwych wad, i zalet polskiego szlachcica.

Bohater główny / prowadzący w kryminale

Jeśli idzie o kryminał, doskonałym typem bohatera będzie osoba tajemnicza. Ta właśnie tajemniczość dodaje najczęściej smaku powieści kryminalnym i detektywistycznym. Bohaterowie kryminału powinni być odkrywani o wiele wolniej i w o wiele mniejszym stopniu, niż bohaterowie innych gatunków literackich. Taki zabieg pozwoli nam wciągnąć czytelnika, a dodatkowo umożliwi większe pole manewru podczas tworzenia fabuły. To dzięki temu, Agatha Christie mogła pozwolić sobie na takie ewenementy, jak postać Michaela Rogersa w powieści „Noc i ciemność”, gdzie jest on głównym bohaterem, a jednocześnie zabójcą, o czym szanowny czytelnik dowiaduje się dopiero na samym końcu książki (lub w połowie tego poradnika).

Jak tworzyć?

Jeśli inwestujemy w typ bohatera „tajemniczego”, nie możemy zapomnieć o atmosferze tajemniczości w całym utworze. W powyższym przypadku Christie wprawia nas w nietypowy nastrój m.in. budzącym lekki niepokój wierszykiem:

*„Każdego ranka, każdej nocy
Dla męki ktoś na świat przychodzi.
Jedni się rodzą dla radości,
Inni dla nocy i ciemności.”*

Rymowanka kilkakrotnie przewija się przez utwór, wprowadzając atmosferę niepewności i lęku, co z kolei stwarza podłoże do rozwijania naszego bohatera w kontekście całej historii. My nie musimy rymować, jednakowoż może być to wielokrotnie przydatnym urozmaiceniem.

Niezależnie od zawartości ideowej naszego dzieła, powinniśmy zbudować postać nietypową, ale barwną. Potencjalnie nikogo nie zainteresuje książka o przeciętnym mężczyźnie, w szarym mieszkaniu, z wyuczonym zawodem i typowym wyglądem. Jeśli dodamy do tego pospolite poglądy, tuzinkowy ubiór i całkiem typowe zachowania, mamy gwarancję na niepowodzenie naszego kryminału. To dobre dla powieści obyczajowych! My musimy się wysilić o coś lepszego.

Dla przykładu przytoczmy postać Herkulesa Poirota stworzoną przez A. Christie. - Niski wzrost, jajowata głowa, wąsy starannie pielęgnowane. Ubiór do przesady zadbane i wyszukany. Pedant z obsesją na punkcie harmonii i symetrii, gardzący tradycyjnymi, wypracowanymi przez lata metodami detektywistycznymi. Jego pewność siebie przechodzi niekiedy w zarozumiałość, co nie przeszkadza mu w renomie którą zyskał. Były oficer policji, aktualnie prywatny detektyw, obyty na salonach, znajomy rodziny królewskiej, premiera i angielskiej arystokracji. – Przyznać trzeba, że postać ta mieści się w definicji pojęcia „nietypowy”. Jeśli wykreujemy w naszej książce personę podobną, z pewnością stanie się ona ulubieńcem ewentualnych czytelników.

Jako, że wyjątek stanowi o regule, przytoczę postać nieco odwrotną do Poirota, czyli Tomasza N. N. stworzonego przez Zbigniewa Nienackiego. Pan Tomasz – bohater cyklu „Pan Samochodzik” – jest średniego wzrostu chudzielcem, noszącym duże okulary i szablonowy ubiór. Mieszka w maleńkiej kawalerce zasypanej książkami i przeróżnymi dokumentami. Zupełnie pogodzony z PRL-owską rzeczywistością tworzy (niekiedy ze współpracownikiem) samodzielny referat do specjalnych poruczeń, mieszczący się w Departamencie Ochrony Zabytków polskiego Ministerstwa Kultury i Sztuki. Z zawodu jest muzealnikiem, z zamiłowania detektywem. Posiada rozległą wiedzę z wielu dziedzin (m.in. historii, sztuki, żeglarstwa, czy ekologii). W krew wpisana ma powagę, oraz permanentne umoralnianie wszystkich dookoła.

Jak tworzyć?

Powyżej mamy przykład postaci, która z opisu wydaje się być nudną od podszewki. Pomimo tego cykl „Pan Samochodzik” jest jedną z najbardziej poczytnych polskich serii książek przygodowych. Ostatniego pięćdziesięciolecia dodajmy. Jak widać nie sposób przewidzieć w stu procentach, jaki typ bohatera naprawdę uszczęśliwi naszych czytelników, pozostaje więc zdać się na własne umiejętności psychologiczne i pisarskie...

Charakterystyka postaci

Jeśli mamy pod ręką kilka kartek i ołówek, weźmy je do niej co prędzej i zacznijmy tworzyć szkice naszych postaci. W pierwszej kolejności należy się zająć bohaterem głównym, to od niego przecież będzie zależało całe otoczenie. Ta osoba winna być także opisana bardziej szczegółowo niż postacie drugo i trzecioplanowe (głównie w kwestii wyglądu zewnętrznego). Tworzenie „portretów” postaci może być bardzo przyjemne i zajmujące. Moją radą jest wzorowanie się na osobach prawdziwych. Nie trzeba oczywiście „żywcem” przenieść na karty powieści swojego dobrego kolegi, bądź jędzowatej nauczycielki matematyki. Wystarczy generalny zarys psychologiczno-fizyczny tej znakomitości, urozmaicony naszą bujną (mam nadzieję) fantazją, tudzież inteligencją. Na podstawie ogólnego (może właśnie zaczerpniętego z życia) profilu kreujemy i rozbudowujemy postać. Przypomnieć w tym momencie muszę, o jej stopniowym odkrywaniu. Nie podajemy całości informacji o danej osobie, ale etapami poznajemy jej szeroko rozumianą osobowość. Jeśli lubimy gratki, ciekawym doświadczeniem może być umieszczenie własnej osoby jako jednej z postaci w naszym dziele. Taki wybieg zastosowali m.in. Agatha Christie (Ariadne Oliver), czy Zbigniew Nienacki (Tomasz N.N.). Jeśli nie chcemy się całkowicie „obnażyć” przed czytelnikiem, możemy zrobić częściowy profil psychologiczny naszego „ja” i uzupełnić go o zalety, bądź wady, które w rzeczywistości niekoniecznie posiadamy.

By ułatwić sobie zadanie tworzenia poszczególnych bohaterów, możemy użyć metody znanej z gier typu Role Playing, czyli popularnych „RPG”. Rysujemy tabelkę na stronie A4, i zaznaczamy na niej interesujące nas cechy zewnętrzne i wewnętrzne bohatera. Przykładowo:

Płeć, imię, nazwisko, wiek, pochodzenie, stopień występowania w powieści (plan I, II, III).

1. Krzepa.....
2. Wygląd twarzy.....
3. Wygląd ogólny.....
4. Cechy szczególne.....
5. Kondycja.....
6. Zręczność.....

Jak tworzyć?

7. Mądrość.....
8. Inteligencja.....
9. Charyzma.....
10. Cechy charakteru.....
11. Zawód, wykształcenie.....
12. Wady, zalety.....
13. Itp., itd. ....

Na podstawie takiego szczegółowego opisu roboczego każda postać będzie łatwiejsza do stworzenia, a w zestawieniu z innymi widać będzie wyraźne różnice w profilach osobowych, co jest niezwykle istotne w oddawaniu realizmu świata przedstawionego. Jeśli posiadamy talent plastyczny, karty te możemy wzbogacić o odręczne rysunki naszych bohaterów, co pomoże nam w późniejszych opisach i rozwijaniu osoby. Podobny chwyt można zastosować do map i miejsc związanych z naszą książką, te jednak zostawiam Wam do indywidualnego zaaranżowania.

5. Narracja i opisy

Jaką narrację zastosować ?

W podstawowym, tak zwanym „szkolnym” rozróżnieniu, mamy do czynienia z dwoma typami narracji:

- 1) Narracja pierwszoosobowa (*Widziałem to jak przez mgłę, bałem się czegoś*).
- 2) Narracja trzecioosobowa (*Widział to jak przez mgłę, bał się czegoś*).

Pamiętajmy, że oba typy występują w liczbie pojedynczej – nie wykorzystujemy podmiotu zbiorowego, chyba że chcemy stworzyć „Bogurodzicę”! Wygodniejsza do stworzenia jest narracja trzecioosobowa, ma charakter bardziej opisowy i obserwacyjny. W beletrystyce wydaje się być wykorzystywana częściej, niż ta w pierwszej osobie. W kryminale najlepiej zastosować właśnie ten typ narracji. Stwarza on wrażenie większej tajemniczości i dystansu, pomimo iż przekazywane są te same informacje, co za pomocą pierwszej metody narracyjnej.

Dodatkowo typy narratora należy rozróżnić ze względu na jego stan wiedzy o świecie przedstawionym.

- 1) Narrator wszechwiedzący (zna wydarzenia, fakty, sytuacje, o których nasz główny bohater może nie mieć zielonego pojęcia).
- 2) Narrator o wiedzy i poznaniu ograniczonych (wiedza i kompetencje narratora są ograniczone do tego, co pozna i co zrozumie bohater, bądź bohaterowie).

Narracja „wszechwiedząca” jest dużo prostsza do stworzenia. Dzięki niej nie trzeba się zbyt mocno wysilać, by wyprostować zawile sytuacje poszczególnych wątków fabuły. Ten typ narracji polecam. Jeśli lubimy wyzwania i mamy dużo cierpliwości, możemy spróbować drugiego typu. Choć trudniejszy, lepiej oddaje klimat kryminału. Dzięki niemu zagadkę zabójstwa odkrywamy będziemy mogli intensywniej aż do samego końca, a pomagał nam w tym będzie główny bohater.

Jak stworzyć dobry opis ?

Opis jest podstawowym elementem narracji. Towarzyszy mu opowiadanie, z którym nawzajem się uzupełniają. Dobry opis ma charakter pozaczasowy, choć nie wyklucza wzajemnego przenikania się z akcją. Może dotyczyć postaci (wygląd jak i charakter), przedmiotu, sytuacji, bądź określonego zjawiska, czy tła wydarzeń. Jest niezwykle istotny, ponieważ uzupełnia fabułę i sprawia, że nabiera ona koloru. Dzięki opisom silniej pracuje nasza wyobraźnia, co daje nam realną przyjemność z czytania książki. Warto zatem opisywać dużo i konkretnie. W kryminale dodatkowo opis pełni o tyle istotną rolę, iż nawet najmniej szczegółowy i potencjalnie nieistotny, jest w stanie zmienić bieg wydarzeń, czy tok „śledztwa”, które mimowolnie przeprowadza czytelnik.

Wyróżniamy dwa charaktery narracji opisowej – obiektywny, oraz zsubiektywizowany. Jak łatwo się domyślić, o wiele prościej jest używać wariantu drugiego. Ułatwi nam to w dużej mierze „kierowanie” czytelnikiem, jemu samemu natomiast pozwole na wydawanie pełniejszych osądów o postaciach, miejscach, sytuacjach – my przecież wiemy najlepiej, jacy są stworzeni przez nas bohaterowie i w jakim świecie żyją!

Nie zapominajmy, by nie przesadzać z przymiotnikami! Niekiedy jedno słowo wyrazi to, co opis zajmujący trzy linijki. Nie używajmy również obok siebie synonimów, ponieważ jest to bezcelowe i z zasady niepoprawne. I tak, możemy napisać „był mężczyzną przystojnym”, zamiast „był urodziwy, atrakcyjny pociągający i seksowny” – takie deskrypcje zostawmy harlequinom i ich literacko niepewnym autorom.

Pamiętajmy także, by opisami nie zdradzić zbyt wiele. Odbieramy wtedy czytelnikowi całą frajdę związaną z domysłami! Jeśli wyłożymy wszystkie karty na stół, książka stanie się banalna do przewidzenia i przez to nieatrakcyjna. W następstwie zostanie odłożona na półkę przedwcześnie, a tego przecież nie chcemy!

Typy charakterystyki postaci

Jak wiemy z wcześniejszego rozdziału, charakterystykę postaci możemy podzielić na zewnętrzną – czyli prozografia - (cechy wyglądu i tym podobne), oraz wewnętrzną – etopeja - (życie duchowe, cechy charakteru, zachowania, poglądy, ideały, moralność itd.). Inną kategorią charakterystyki postaci jest forma, w jakiej ją zrealizujemy, to jest bezpośrednio - przez sam podmiot literacki (np. przez narratora), bądź pośrednio - czyli tym, co czytający wywnioskują z samych myśli postaci, z dialogów i osądów innych bohaterów.

Wszystkie wymienione wyżej sposoby w prozie są nieuniknione i mają charakter typowy, bądź uzupełniający. Dzięki temu pluralizmowi opisowemu, mamy możliwość przestrzennego, oraz szerszego zobaczenia danej postaci literackiej.

Zakończenie

I tak oto wspólnie przebrnęliśmy przez najważniejsze wskazówki dotyczące pisania. W praktyce jest to łatwe i przychodzi naturalnie – wystarczą chęci i odrobina talentu. Jeśli jednak owego talentu się nie przedstawia, najlepszy nawet poradnik niewiele w naszej twórczości zmieni. Jeżeli na samym początku doznamy trudności i dylematów, nie przejmujemy się, wszystko bowiem staje się prostsze, kiedy nabierze się w tym nieco praktyki. Jeśli kryminał to zbyt duży format, jak na pierwszą w naszym życiu książkę, spróbujmy czegoś krótszego, np. opowiadania, czy poszczególnych jego elementów, jak opis postaci, przyrody. Skoro już coś napiszemy, nie trzymajmy tego w szufladzie. Podzielmy się naszą twórczością z innymi, bo jak mawiała sprawdzona i doświadczona Agata Christie – „Autor nie jest dobrym sędzią własnej książki”.

Powodzenia!